

Sveučilište u Rijeci

Filozofski fakultet

Socijalna pravednost i javne politike

Linda Favro i Petra Vranić

JAVNA POLITIKA, PRAVEDNOST I HRANA

Seminarski rad

Mentor: dr.sc. Nebojša Zelić

Rijeka, 17.2.2019.

SADRŽAJ

Uvod.....	3
Javna politika i pravednost.....	3
3 Teorije:	
1. Nozick.....	4
2. Rawls.....	4
3. Sen i Nussbaum.....	5
Hrana.....	8
Hrana u školama.....	9
Zaključak.....	10
Literatura.....	11

UVOD

U ovom seminarskom radu objasniti ćemo pojmove javna politika i pravednost te koliko su ti isti pojmovi infiltrirani u naš svakodnevni život iako mnogi ne bi sa sigurnošću mogli reći što pojam „javne politike“ uopće znači. Osvrnuti ćemo se i na hranu, koju ćemo objasniti u terminima politike na primjeru školskih obroka, tj. hranjenja kod djece.

Najlakše je razumjeti pojam javnih politika ako kažemo da su javne politike ono što vlada odluči ili ne odluči napraviti, tj. djelovanje vlasti neke države prema jasno definiranim javnim ciljevima (Thomas, 2006).

Pravednost je najviša krijepest ili skup svih pojedinačnih krijepesti (Platon). U suvremenoj etici, pojam pravednosti je izuzetno važan, prema drugima se treba pravedno odnositi, tj. treba se ponašati prema njima kao da su nepovrjedivi i nedodirljivi u svojoj slobodi i svojem djelovanju, navodi Hrvatska enciklopedija. Politička pravednost podrazumijevala bi jednako tretiranje svakog pojedinca od strane vlasti neke države te izgradnja sustava u kojem je takav tretman zagarantiran, tvrdi R. Rorty.

JAVNA POLITIKA I PRAVEDNOST

Pitanja glede socijalne pravednosti su zasigurno što dominira životima mnogih pojedinaca. Pojam socijalna pravednost je normativan i perskriptivan: situacije su regulirane terminom socijalne pravednosti i javne politike su čuvane konceptom socijalne pravednosti. Socijalna pravednost uvelike utječe na javne politike npr. U V. Britaniji političari svojevrijedno usvajaju socijalnu pravednost: predstavnik radničke stranke je postavio komisiju socijalne pravednosti 1992. i bivši predstavnik konzervativne stranke je postavio socijalnu pravednu politiku 2005.

Za mnoge socijalno demokratske političare je uspostavljanje socijalne pravednosti upravo glavni i centralni cilj, kao što je Gordon Brown izjavio vlada si je dala kao zadaću uspostavu jednakosti među ljudima. No, problem je u tome što je nejasno što se točno misli pod pojmom „socijalna pravednost“ te sve dok se taj problem ne riješi male su šanse da ista bude ikada uspostavljena. Na malo konkretniji način o socijalnoj pravednosti su govorili filozofi-političari i filozofi-ekonomisti koji su pokušali dati odgovore na pitanja što socijalna pravednost je i što bi ona trebala biti. Sada ćemo predstaviti 3 najvažnije teorije u domeni socijalne pravednosti, one Nozickog, Rawlsa i Sen-a i Nussbaum-a te ćemo u daljnjem tekstu razmotriti 3 problema koja se nalaze u tim teorijama: prvi problem bit će veza između javne politike i privatnog ponašanje te kako ono utječe na socijalnu pravednost, drugi problem bit će djeca i problem koji oni predstavljaju za socijalnu pravednosti i treći problem će biti globalna nejednakost i problem za pravednost u svijetu. Time ćemo sumirati sva bitna pitanja glede socijalne pravednosti.

3 Teorije

1. Nozick

Nozickova teorija iz „Anarchy, state and utopia“ (1974.) postavlja tri komponente za "wholly just world":

1. Ako je netko nešto stekao na pravedan način ima pravo vlasništva nad time.
2. Ako netko nešto od drugoga stekne pravednim transferom, pod uvjetom da je taj drugi imao pravo vlasništva nad tim posjedom onda ima pravo vlasništva nad tim posjedom.
3. Pravo vlasništva je isključivo moguće primjenom ili 1 ili 2.

Po Nozicku je pravedna ona distribucija dobara koja je rezultat poštene tržišne utakmice.

Pravednost u transferu zahtjeva pravedne dogovore bez krađe ili prijevara. Nozick zagovara da ako prethodna kupnja ili transfer nije u potpunost zadovolji uvjete kupnje, da je potrebno ispraviti prethodnu nepravdu. No nije precizno objasnio pod kojim okolnostima bi mogla biti suđena kao nepravedna. Neki smatraju da je takav princip(naknadnih ispravaka) u praksi nemoguć.

Nozick kaže da pravedna distribucija ovisi o njenom ishodu :

“ Što pojedina osoba dobije, dobije to od onih koji mu to daju u zamjenu za nešto drugo, ili kao dar. U slobodnom društvu, razne osobe kontroliraju razne resurse i nova posjedovanja dolaze dobrovoljnim razmjenama i djelima ljudi.“
(Nozick, 1974, pp 149-50)

Njegovo gledište je interpretirano kao liberterijanska pozicija po kojoj je bilo kakvo oporezivanje krađa jer deprivira pojedinca njegova vlasništva koje je stekao na pravedan način.

2. Rawls

Rawlsovo djelo „A theory of justice“ je utjecalo na sve nedavne diskusije o socijalnoj pravednosti. On je probao dati principe koji bi trebali biti temelj društva. Rawls smatra da bi sva socijalno primarna dobra kao što su sloboda i prilike, prihod i bogatstvo i socijalne baze samopoštovanja trebale biti ravnomjerno raspoređene osim ako bi nejednaka raspodjela jedne ili svih navedenih dobara bila u korist najugroženijima. Naime ono Rawls hoće reći da je nejednakost opravdana samo onda kada je zbog nje svima (ili onima najugroženijima) bolje. Rawls je predložio princip pravednosti prema kojem bi oni sa sličnim sposobnostima imali slične šanse u životu. Predložio je principe koje bi mi sami odabrali da nismo znali koju ćemo poziciju u društvu imati- veo neznanja(to jest da nismo znali kako ćemo se roditi). Zaključak da je doveo do dva principa pravednosti:

1. Svaka osoba treba imati pravo na najširi sustav osobnih sloboda kompatibilan sa jednakim sustavom za sve te socijalne i ekonomske nejednakosti trebaju biti uređene da su u interesu svih
2. Princip razlike, Rawls smatra da bi država treba osigurati socijalni minimum barem što se tiče dječjih doplataka, doplatka za bolesna i siromašne. U biti princip razlike nameće progresivnu poreznu stopu jer se vodi time da boljitak jednih mora biti i boljitak drugih.

3. Sen i Nussbaum

Sen odbija utilitaristički koncept pravednosti; on je vidjevši da svi ljudi imaju drugačije sposobnosti odlučio iznijeti koncept sposobnosti tj. on je smatrao da treba postojati stvari u kojima bi svi ljudi trebali biti jednaki iako su po prirodi svi različiti. Odnosno koliko god bili različiti u pogledima materijalnih dobara, religije, političkih opredjeljenja itd. po konceptu sposobnosti bi u određenim stvarima trebali biti jednaki. Budući da je bilo bitno specificirati o kojim se sposobnostima tu radi, Martha Nussbaum je podržala Senovo gledište i predložila je deset sposobnosti koje bi svi ljudi trebali imati:

1. Svi ljudi bi trebali biti sposobni doživjeti normalan životni vijek
2. Svi ljudi bi trebali imati pravo na osnovnu zdravstvenu zaštitu, i krov nad glavom
3. Svi ljudi bi trebali imati pravo na slobodu i sigurnost
4. Svi bi trebali imati pravo i sposobnost političkog i vjerskog opredjeljenja
5. Svi bi trebali biti sposobni osjetiti emocije kao što su sreća, zadovoljstvo...
6. Svi bi trebali biti sposobni formirati koncept dobrog i prakticirati ga u svojim životima i životima drugih
7. Svi bi trebali biti sposobni brinuti se za druga ljudska bića, te sve ljude tretirati s poštovanjem i zahtijevati biti tretirani na isti način
8. Svi bi trebali biti sposobni voditi računa o okolišu i osjećati empatiju prema životinjama i brinuti se o njima
9. Svi bi trebali biti sposobni da uživaju u rekreativnim aktivnostima
10. Svi bi trebali biti sposobni da sudjeluju na političkim izborima, da pronađu posao i da rade.

Sen ne naglašava važnost samo osnovnih osobnih potreba kao što su hrana, zdravlje, sigurnost... nego i socijalnih potreba poput javnih politika, socijalnih normi.

Budući da smo sagledali sve 3 teorije, očito je da smo uvidjeli bitne sličnosti među njima. Sva tri gledišta zagovaraju važnost jednakosti i političke slobode te su prednosti pravedne i slobodne distribucije dobara prepoznate kao poželjne u svim trima navedenim teorijama. S obzirom da socijalna politika zagovara otvoren i liberalan sistem kojemu svi imaju pristup, tržište bi trebalo biti otvoreno svima bez ikakvih diskriminacija.

Također bitno je uočiti kako te tri teorije postavljaju bitne implikacije za socijalnu politiku.

Jedna od njih je „*Fair process*“- sve tri teorije zagovaraju potrebu da se uspostavi slobodno društvo bez diskriminacija jer je to osnova pravednog društva.

Druga su **pravedne početne točke** („*Fair starting points*“). Pitanje koje se ovdje nameće i kojim su se bavili Rawls i Stan je koliko je socijalna pravednost moguća uzimajući u obzir nejednakost u početnim točkama. Jer očito je da bogatstvo doprinosi nejednakosti glede početnih točki u životu, npr. osoba koja se rodi u siromašnoj obitelji od samoga početka neće imati iste šanse u životu kao osoba koja se rodi u bogatoj obitelji. No ipak mnogo veći problem vidimo u Nozickovom principu pravednosti, onom koji kaže da ako je netko nešto stekao na pravedan način (pravednom kupoprodajom) da ima pravo vlasništva nad time, budući da je definitivno najveći primjer nepravedne kupoprodaje upravo porobljavanje milijuna Afrikanaca. Evidentno je da bi Nozickov princip pravednosti trebalo prepraviti kako bi mogao držati vodu. Također normalno je da se podiže sumnja glede pravednosti u distribuciji kada je siromaštvo čak 2 puta veće kod crne rase nego kod bijele te im je i životni vijek samim time 5 puta kraći.

Treća je **prihod i socijalna politika**, ta navodi prihod kao jako loše mjerilo jer prihod ovisi o mogućnostima pojedinaca o mogućnostima da se zaposle, a opet i o vrsti posla koji izaberu s obzirom na vlastite sposobnosti. Rawls i Stan su zagovarali važnost sposobnosti i primarnih dobra nad ishodima.

Četvrta implikacija su **nepravednost i nejednakost**. Rawls i Stan pokušavali su ustanoviti razliku između nepristrane i nejednake nepravednosti. Praktični problem je taj da je svaka nepravednost opravdana od strane nekog drugog odnosno za neke ljude su određene stvari nepravedne dok su za neke treće ljude te iste stvari pravedne dok za one treće nisu niti pravedne niti nepravedne. Problem je u tome što sve ovisi o koncepciji pravednosti svakog pojedinca. Da bi spoznali da nepravednost nejednakost nisu sinonimi trebamo se skoncentrirati na mogućnosti i ako one nisu previše nejednake onda je nejednakost u prihodu puno manja briga.

Peta implikacije se zove **buduće posljedice**. Bavi se pitanjima je li buduća smanjenja nepravednosti opravdavaju sadašnju nepravednost i koliko bi daleko socijalna politika trebala ići da prevenira buduću nepravdu ili bi ju možda trebala ublažiti?

Ovo može biti ilustrirano pomoću jednostavnog, ali stvarnog primjera.

Profesori iz matematike prosječno zarađuju 30 000€ na godinu i s ovom razinom plaće je većina zadovoljna sa poslom, no ta razina plaće novim profesorima iz matematike nije bila dovoljna te je Britanska vlada zbog toga odlučila da će svi profesori iz matematike dobiti povišicu (to ne može biti ponuđeno samo novim profesorima jer bi nastali problemi sa starijim profesorima). Radi li ta povišica u korist ili protiv socijalne pravednosti? Jer iako je taj ovdje taj problem riješen mogli bi za par godina doći neki drugi profesori matematike kojima ni ta plaća s povišicom ne odgovara i tako sve u krug.

Prevenija buduće socijalne nepravednosti je briga mnogih preventivnih socijalnih politika, u zdravlju, obrazovanju... Socijalna politika se ne može baviti rješavanjem sadašnjih problema nepravednosti jer se mora misliti na dugoročne probleme.

Nakon što smo naveli koje su sličnosti među navedenim teorijama i što iste impliciraju sada ćemo navesti 3 problema s kojima se susreću.

1. Odnos javnih i privatnih djela

Mnogi fenomeni su rezultat kompleksnog međudjelovanja javnog i privatnog ponašanja. Ono što determinira pojedinčevo zdravlje uključuje razne komponente npr. pije li pojedinac dovoljno vode, hrani li se zdravo, vježba li ili možda pak pije ili puši, je li sklon stresu ili pojedinim genetski bolestima, jesu li mu dostupne kvalitetne zdravstvene ustanove itd. Obrazovna postignuća ovise o genima, o prvim iskustvima u kući, podršci roditelja u školi, vršnjacima i naravno, o školskom sistemu. Javne djelatnosti direktno određuju kvantitetu i kvalitetu opskrbe socijalnim uslugama (social services). Problem za vladu koja se brine o socijalnoj pravednosti je taj što su mnoge bitne determinante socijalnih ishoda privatne. Rawls je jako zabrinut glede socijalne pravednosti no tretira je kao nešto što može biti uspostavljeno putem javnih politika, naveliko ignorirajući efekt djela u privatnoj sferi socijalne pravednosti. Sen i Nussbaum se brinu oko toga da pojedinci budu sposobni odabrati prave izbor. Nozick kaže da treba tretirati nejednakost kao nešto što odražava inherentne ljudske razlike kao nešto neizbježno što nije pitanje pravde. Jedno od bitnih pitanja socijalne politike je, koliko možemo promijeniti naše privatno ponašanje, pod time misli na reprodukciju, roditeljstvo, zdravstvene navike, brige za starije godine. Takvi problemi podižu i veće probleme za političke filozofe. Postoji stara izreka kako je ekonomija o tome kako rade izbore, a sociologija kako ljudi nemaju izbora. Iz dosada navedenog, uočite da ljudi mogu birati osobno ponašanje koje ima socijalne posljedice.

2. Djeca

Ishodi jedne generacije su bitni kao determinanta mogućnosti koje će imati druge generacije. Britanska vlada je postavila cilj da pruži svima jednake mogućnosti. Socijalna politika se bavi problemom kako i koliki bi djeca trebala dobiti jednak početak u životu, jednake mogućnosti su većinom bile raspravljane u terminima obrazovanja. Ipak postoji dovoljno dokaza da se nejednakost u životu u značajnoj mjeri vide već od trenutka kada mala djeca uđu u obrazovni sistem. Faktori koji utječu na ulazak djece u život (genetska i materijalna ostavština, dom, rane godine, življenje u siromaštvu ili materijalnom komforu) su od ključne važnosti. Trebaju li takvi faktori biti tretirani kao primarna dobra po Rawlsu i jesu li oni esencijalni za razvijanje mogućnosti?. Sigurno je da ih ne možemo zanemariti kada se radi o socijalnoj pravednosti iz dječje perspektive. Socijalna politika je uvelike zanemarila mnoge faktore koji utječu na djetetove životne šanse kao što su nasljeđe, pripreme za roditeljstvo, predškolski odgoj i slično. “Djeca bi najprije trebala razvijati umne sposobnosti koje se odnose na brige o umu, duhu, tijelu, emocijama“, navodi Nussbaum.

3. Globalna nepravednost

Ovdje se problem sastoji u tome što se socijalna politika bazira na nacionalnosti i problemima s istom (pr. Problemi s migrantima). No fenomeni poput ADIS-a ili klimatskih katastrofa imaju posljedice za socijalnu pravednost na globalnoj razini.

Niti Nozick, niti Rawls nisu se bavili fenomenom globalne pravednosti. Sen je smatrao da je njegovo gledište od globalne važnosti jer mogućnosti reflektiraju ljudske potrebe koje će se opet zasnivati na nacionalnom kontekstu. Na primjer, seljenje iz mjesta u mjesto će možda zahtijevati čamac, možda bicikl, možda auto ovisno o tome kakvo je područje u tamo gdje se želi otići . Socijalna pravednost i javna politika su bile i uvijek će biti razmatrane unutar granica države. Možda je najveći izazov socijalnih pravednosti da prijeđu državne granice i da tretiraju ljude jednako bez obzir na rasu i nacionalnost

HRANA

Proizvodnja i dostupnost hrane spadaju u pitanje pravednosti, tvrdi Dieterle (2015). Naime, razni su faktori zaslužni za „nejednakost u hrani“, od ekonomskih, u kojima se traže brži i jeftiniji načini proizvodnje, koji uglavnom budu i vrlo nezdravi, do rasnih. Primjer institucionalnog rasizma su strukturalne prepreke ljudima različite boje kože prema pristupu lokalnim i organskim namirnicama. Također se javlja problem opisan kao „pustinja hrane“, to su geografska područja u kojima ne postoji dobro organizirana opskrba hranom, tj. trgovina u kojoj je moguće kupiti svježu i zdravu hranu, već samo pokoja benzinska postaja ili fast food sa gaziranim pićima i nezdravim namirnicama, kao što su slane grickalice u vrećicama ili masna hrana koja se sprema u samo nekoliko minuta. Koliko su neka područja siromašna hranom, toliko su druga pretrpana. Proizvodnja i raspodjela hrane veliki je dio ovoga problema. Prosječni veći supermarket u Americi nudi 40 000 do 60 000 hranidbenih proizvoda, što je mnogo više od potrebnog, pa se tako dobar dio hrane na kraju mora baciti zbog isteka roka trajanja, umjesto da se prihvati činjenica da nije potrebno držati toliku količinu hrane na policama istog supermarketa, pa da se ta ista hrana preusmjeri u područja u kojima takve namirnice nisu dostupne. To je moguće učiniti uz tzv. „food trucks“ koji voze hranu u mjesta koja su njome siromašna, ako već nije moguće otvoriti manji dućan sa zdravim artiklima. Čak i kada bi hrana bila dostupna, ona možda ne bi promijenila životne navike stanovnika tih siromašnih područja, djelomično zbog cijene zdrave hrane, koja je u globalu skuplja od nezdrave upravo zbog ranije spomenute jeftinije proizvodnje.

Čini se da je problem u proizvodnji i dostupnosti hrane kao začarani krug. Nezdravi, pohlepni vrtlog iz kojeg se vrijedi pokušati istrgnuti.

HRANA U ŠKOLAMA

Na primjeru školskih obroka može se zaključiti koliki utjecaj politika ima na hranjenje te nas potaknuti na dodatno razmišljanje o konstruktivnosti unutar teme o hrani.

Početak 20. stoljeća glavni problem u dječjoj prehrani, koji je izazivao bolesti i infekcije, bio je nedostatak hrane, specifično one hrane koja je bogata nutrijentima. Razvitak ekonomije i nova saznanja o hrani doveli su do rješenja tog problema. Djeca u školama imaju osigurane obroke, međutim pojavio se novi problem, a to je pretilost, koja je najizraženija u Americi. Kod pretilih djece nerijetko se pojavljuju bolesti poput dijabetesa, a moguć je i visok kolesterol i krvni pritisak.

Te ozbiljne zdravstvene posljedice trebale bi u SAD-u riješiti federalne agencije, Američki odjel za poljoprivredu (USDA) i brojni nutricionisti, međutim došlo je do teško rješivih dilema. Naime, USDA bi trebao poticati ljude da konzumiraju američke proizvode, koji su često bogati šećerom, solju i masnoćom, te im simultano predlagati da jedu manje tih istih proizvoda. S druge strane, federalne vlade nisu voljne predložiti ljudima manju konzumaciju bilo kakve hrane, jer to u isto vrijeme znači i manju potrošnju, što ne odgovara političkoj klimi.

Velike kompanije nadmeću se tko će više kupaca pridobiti, konkurencije je mnogo, a uložili su veliki. Naime, hrana iznosi 1.3 bilijuna dolara godišnjeg poslovanja, a farmeri, tj. izvorni proizvođači dobivaju vrlo malo, oko 18% potrošačevog dolara, nešto manje za voće i povrće, a nešto više za mliječne proizvode i meso. Postoji velika inicijativa da se hrana proizvodi od jeftinih sastojaka poput šećera i masti, jedan banalan primjer takve proizvodnje su žitarice za doručak u kojima je sve manje pšenice, a sve više šećera, a proizvodnja je automatski isplativija. Isplativa proizvodnja i nadmetanje među tvrtkama doveli su do hiperproizvodnje, supermarketi su i više nego prekrani hranom koju nemaju kome prodati. Proizvođačima hrane ostaju samo dva moguća rješenja, proširiti prodaju na ostale kontinente ili poraditi na svojem domaćem tržištu i privući što više kupaca. Iz tog razloga se fokusiraju na oglašavanje sa jednom vrlo specifičnom metom, a to su djeca, pogotovo ona između 7 i 12 godina. Nije teško shvatiti zašto, istraživanja su pokazala da djeca utječu na čak trećinu ukupne prodaje slatkiša, a zaslužna su za čak 20% do 30% prodaje pizze, žitarica za doručak, slanih grickalica i sokova. Zato su reklame i pakiranja dizajnirana na način da privlače dječju pažnju.

Vratimo li se na problem školskih obroka, možemo zaključiti da ne bi trebalo čekati pomoć federalnih agencija i USDA, jer je očito da zbog unutarnjih konflikata i sukoba interesa, to rješenje neće doći u neko skorije vrijeme, a možda ne dođe nikada. Škole bi trebale biti te koje će se potruditi pružiti djeci zdrave obroke koje zaslužuju. To je lakše nego što zvuči, potrebne su samo tri komponente- posvećeni direktor za hranu, ravnatelj koji podupire ovu ideju i posvećeni roditelji. Vrijeme je da se djecu prestane tretirati samo kao buduće potrošače (Nestle, 2011).

ZAKLJUČAK

Svaki bi se pojedinac trebao tretirati pravedno, u skladu sa njegovim pravima i slobodama, ali isto tako i obavezama. Javne politike svake države trebale bi biti fokusirane na stvaranje okoliša u kojem se doista poštuje i pravedno postupa sa svakom osobom. Granice među državama su ljudski konstrukt, one ne mogu zadržati ideje, misli i osjećaje unutar teritorija jedne države, isto tako ne bi smjele zadržavati ni javne politike, svaka zemlja bi svojim građanima trebala pružati isti, pravedan tretman. Jasno je da zbog kulturalnih i drugih razlika nije svaka vlast orijentirana ka istom cilju, međutim pravednost i pravedno postupanje bi trebalo postojati među svim ljudima, jer definicija je univerzalna, jednaka u svakoj državi. Kada bi se takva politika primjenjivala, to bi značilo i poboljšanje po pitanju hrane zato što bi se na ljude prestalo gledati samo kao na potrošače i donosile bi se odluke koje bi poboljšale njihovo zdravlje i životne uvjete, a ne ih ugrozile.

LITERATURA

Birkland, Thomas A. 2006. *Agenda Setting in Public Policy*. u: Frank Fischer, Gerald J. Miller i Mara S. Sidney, ur. *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods*. London. Taylor and Francis CRC Press.

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=49989>

Dieterle, J.M. 2015. *Just Food: Philosophy, Justice and Food*. London: Rowman & Littlefield International.

Piachaud, D. 2008. *Social justice and public policy: a social policy perspective*. Bristol: Policy Press